

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ЇЇ РОЛЬ У РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

Наукові праці МАУП, 2012, вип. 1(32), с. 289–293

Обґрунтовано актуальність інновацій на сучасному етапі розвитку української економіки. Досліджено сутність інновацій та інноваційної діяльності. Уточнено класифікацію інновацій. Визначено пріоритети державного регулювання інноваційної діяльності.

Глобалізація міжнародної економічної системи, прискорення руху капіталу і товарів на міжнародному ринку зумовлюють зростання конкуренції, особливо у сфері виробництва. В конкурентній боротьбі важливим інструментом виступають інновації, що забезпечують конкурентні переваги підприємству за рахунок використання нових технологій та виробництва нової продукції.

Як визначає Ф. Котлер, основою досягнення цілей організації є визначення потреб цільових ринків і забезпечення бажаного їх задоволення більш ефективними і продуктивними, ніж у конкурентів, способами [1].

На жаль, нині українські промислові підприємства значно програють у боротьбі за споживачів іноземним конкурентам. Ситуація ускладнюється загальним кризовим станом економіки, гострим дефіцитом фінансових ресурсів, необхідних для реалізації інноваційних проєктів.

Роль інновацій у перехідній економіці важко переоцінити – вони спрямовані на забезпечення інтенсивного розвитку виробничого та невиробничого секторів, нарощування потенціалу промисловості, що, в свою чергу, є передумовою сталого прогресивного розвитку економіки.

Незважаючи на велику кількість досліджень проблем інноваційної діяльності, деякі питання в інноваційній сфері й досі залишаються дискусійними чи невіршеними.

Так, неоднозначністю характеризуються підходи до трактування категорій інноваційної діяльності, класифікації інновацій, визначення етапів інноваційного циклу, характеристики інноваційної діяльності як об'єкта управління.

Метою дослідження є вивчення сутності інноваційної діяльності, структури інновацій, пріоритетів державного регулювання інноваційної діяльності.

Походження терміну “інновація” пов'язано із латинським терміном *innovare*, що означає “поновлюватися” або “змінюватися” [2, 10].

Як вважає Д. І. Кокорін, поняття “інновація” виникло в наукових дослідженнях ХХ ст. та спочатку означало проникнення деяких елементів однієї культури в іншу (звичаїв, способів організації життєдіяльності, у тому числі виробництва) [3, 10].

О. Д. Вовчак доводить, що вперше термін “інновація” був введений австрійським економістом І. Шумпетером у працях “Теорія економічного розвитку” (1912 р.) і “Капіталізм, соціалізм і демократія” (1942 р.). У своїх працях І. Шумпетер зазначає, що інновація є основним джерелом прибутку. Прибуток виникає з інновації, а вона, у свою чергу, спонукає підприємця вводити все нові й нові інновації [4, 233].

Проте, існує й інша думка, згідно з якою категорія “інновації” виникла набагато раніше. Як зазначають дослідники Н. Чухрай і

Р. Патора, поняття “введення новинок” і “представлення чогось нового” беруть свій початок ще в XVI ст. Поняття інновації використовувалось також у контексті “політичної революції, повстання чи бунту”, однак таке трактування категорії не використовується починаючи з XVIII ст. Фундатором теорії інновації вважається М. Туган-Барановський, а І. Шумпетер разом із німецькими колегами В. Зомбартом і В. Мічерліхом виступають його послідовниками [5, 9–10].

Незважаючи на дискусійний характер питання щодо виникнення цього терміну, слід відзначити, що інновації пронизують усю історію розвитку людства та саме їх упровадження забезпечило поступовий розвиток суспільства.

Закон України “Про інноваційну діяльність” (ст. 1, п. 1) [6] дає нормативне визначення, що характеризує “інновації” як знову створені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, які істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери.

Згідно з міжнародними стандартами інновація визначається як кінцевий результат інноваційної діяльності, що знайшов втілення у вигляді нового чи удосконаленого продукту, впровадженого на ринку, нового чи вдосконаленого технологічного процесу, що використовується у практичній діяльності, чи в новому підході до соціальних послуг [7, 9].

Як вказує С. Д. Ільєнкова, у світовій економічній літературі “інновація” інтерпретується як перетворення потенційного науково-технічного прогресу в реальний, що втілюється в нові продукти та технології. При цьому, як свідчить аналіз підходів до визначення цієї категорії, специфічним змістом інновації є зміна, а головною функцією інноваційної діяльності є функція зміни [8, 6].

Інновація (англ. *innovation* – нововведення, новина) визначається також як результат творчої діяльності, спрямованої на розробку, створення та розповсюдження нових видів виробів, технологій і матеріалів, упро-

вадження нових організаційних форм виробництва та управління [9, 169].

Як зазначають Н. Чухрай і Р. Патора, термін “інновація” може використовуватись у двох змістах: для окреслення нового продукту, процесу, або системи (статичний аспект), та для описання процесу, охоплюючи такі види діяльності, як дослідження, проектування, розроблення, організація виробництва та комерціалізація нового продукту, процесу або системи (динамічний аспект) [5, 12].

Загалом у науковій літературі нараховують близько 100 різноманітних формулювань поняття “інновації”. Враховуючи, що поняття “зміна” також може розглядатися як різновид процесу чи як результат, а системний підхід до визначення поняття “інновації”, на наш погляд, є недостатньо чітко вираженим, вважаємо за доцільне виокремити два основних підходи до визначення категорії “інновації”: процесний та результатний.

Отже, комплексний характер поняття “інновації”, дискусійність підходів до дослідження інноваційної проблематики, складне поєднання матеріальної та нематеріальної складової інновації зумовлюють неоднозначність у розумінні самої її суті.

Варто погодитися із О. О. Лапко, яка доводить, що термін “інновація” слід розглядати як віддієслівний іменник, у значенні якого містяться не тільки стан (результат), а й процес, дія. Тобто інновацію слід розуміти як інноваціювання, – процес, що обґрунтовує неможливість чіткого визначення моменту завершення реалізації інновації. На відміну від процесу впровадження результатів науково-технічного прогресу, інноваційний процес не завершується освоєнням нової техніки у виробництві або доведенням до проектної потужності нової технології, а має безперервний характер навіть після впровадження: з дифузією новація вдосконалюється, стає більш ефективною, набуває нових споживчих властивостей. Відкриваються нові можливості її застосування, нові ринки і споживачі, які сприймають цей продукт, технологію або послугу як нові. З практичної точки зору це означає, що, для досягнення кращих

економічних результатів, стимулюючи заходи держави мають спрямовуватись у першу чергу на структури, які займаються інноваційною діяльністю, а не на інновації як результати. Це приведе до активізації інноваційної діяльності і збільшення інноваційної маси [10, 7].

Отже, найобґрунтованішим підходом до визначення поняття “інновації”, відповідно до цілей нашого дослідження, є процесний підхід. Це пов’язано із тим, що розгляд інновації як процесу дає можливість досліджувати інноваційну діяльність як безперервний процес, у якому результати характеризують лише стан інноваційної системи в межах реалізації окремого етапу інноваційного процесу.

Характерною рисою інновації є її комплексний характер, що зумовлює різноманітність прояву цього явища. Тому важливим питанням у межах наукового дослідження інноваційної діяльності є упорядкування предметної галузі інновацій.

Узагальнення підходів до класифікації інновацій, поданих у науковій літературі, дало підстави запропонувати таку схему їх класифікації (таблиця).

Отже, запропоновано використовувати такі основні класифікаційні ознаки: радикальність, технологічні параметри, роль у відтворювальному процесі, рівень комплекс-

ності, вид інноваційного товару, рівень новизни, фактори виробництва, походження, предметно-змістовна структура, сфери розробки та застосування. Ознака радикальності є близькою до ознаки новизни. Якщо радикальність характеризує наскільки різкі та суттєві зміни зумовлює впровадження інновації, ознака новизни характеризує унікальність впровадженої інновації, нову інформацію, яку вона містить в собі. Класифікація інновацій за технологічними параметрами дає змогу схарактеризувати спрямованість нововведення (нова технологія, процес чи новий продукт).

Не менш важливими ознаками є роль у відтворювальному процесі та рівень комплексності. Структуризація інновацій за цими ознаками зумовлює вибір інструментарію управління відповідними інноваційними процесами.

Ознака виду інноваційного товару характеризує складність інноваційної системи, що його виробила: від масового одиничного інноваційного товару до комплексу інноваційних об’єктів і новин. Структуризація інновацій за факторами виробництва визначає спрямованість нововведення на підвищення продуктивності окремого фактора чи групи факторів виробництва. Класифікація за походженням характеризує: чи є інновація

Класифікація інновацій

№ пор.	Ознака класифікації	Види інновацій
1	Радикальність	Радикальні, ординарні, модифікаційні
2	За технологічними параметрами	Продуктові, процесні
3	За ознакою ролі у відтворювальному процесі	Споживчі та інвестиційні
4	За рівнем комплексності	Складні та прості
5	За видом інноваційного товару	Одиничні, об’єктні, базові, програмні
6	За рівнем новизни	Принципово нові, часткові, локальні, імітаційні
7	За факторами виробництва	Робоча сила, засоби виробництва, предмети праці, продукт праці, трудовий процес
8	За походженням	Екзогенні, ендогенні
9	За предметно-змістовною структурою	Технологічні, технічні, продуктові, соціально-організаційні, когнітивні, інформаційні
10	За сферами розробки та застосуванням	Промислові, фінансові, торговельно-посередницькі, наукові, правові

відносно підприємства (організації) зовнішньою (екзогенною) або внутрішньою (ендогенною). Предметно-змістовна структура характеризує характер інновації та є близькою до класифікації за технологічними параметрами. Структуризація інновацій за сферами впровадження та застосування визначає галузь науки та діяльності, де впроваджується новина.

Отже, структуризація предметної галузі інновацій дає можливість вибрати інструментарій управління інноваційної діяльності, що є найпридатнішим у визначених умовах та із врахуванням специфіки об'єкта управління.

Сукупність суб'єктів та об'єктів інноваційної діяльності, процесів, відносин, пов'язаних із здійсненням цієї діяльності, та всіх інших її елементів формують інноваційну сферу економіки.

Як визначає Г. І. Лазутін, інноваційна сфера – це сектор національної економіки, що пронизує усі види людської діяльності, є складовою сфери промислового виробництва та сфери послуг країни, забезпечує виробництво, споживання та експлуатацію інновацій, утворює особливий сегмент сфери зовнішньої торгівлі товарами, послугами та технологіями, об'єктами інтелектуальної власності, обміну науково-технічними досягненнями [11, 5].

Базовими компонентами інноваційних систем виступають науково-технічні, технологічні, соціальні, організаційні, управлінські інновації, що знайшли своє відображення у наукових знаннях, винаходах, ноу-хау. Інноваційна діяльність характеризується цілеспрямованою та взаємопов'язаною системою заходів із досліджень, розробки, впровадження, освоєння виробництва, дифузії, освоєння споживання новин. Багатоальтернативний, комплексний характер інноваційного процесу, вірогідний характер впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища реалізації інновацій обумовлюють складність методів і прийомів управління інноваційною діяльністю.

Державне регулювання інноваційної діяльності здійснюється за допомогою цілеспрямованого впливу органів державного управління на економічні інтереси інститутів інноваційної сфери, та припускає умо-

вою своєї ефективності передбачення реакцій цих інститутів на дії державних організацій [3, 373].

У цьому аспекті важливим моментом є обґрунтований вибір засобів державного управлінського впливу, які здатні забезпечити стимулювання об'єктів впливу до прийняття відповідних управлінських рішень, що коригують поведінку суб'єктів інноваційної діяльності відповідно до визначених цілей державного регулювання інноваційної діяльності.

Державне регулювання спрямоване на вибір пріоритетів, напрямів та орієнтирів науково-технологічного та соціально-економічного розвитку країни. У цьому аспекті органи державної влади мають вирішувати два взаємопов'язаних завдання: нормативно-правова підтримка інноваційної діяльності та фінансування пріоритетних напрямів інноваційної діяльності.

За рівнем і формами підтримки інноваційної діяльності виокремлюють державні стратегії активного втручання, децентралізованого регулювання та змішані [3, 373]. Ці стратегії характеризують рівень державного впливу на інноваційну сферу.

Однак, враховуючи кризовий стан економіки України та гострий дефіцит фінансових ресурсів на сучасному етапі найбільш реальною та виправданою є концентрація зусиль органів влади у сфері нормативно-правової підтримки інноваційної діяльності з метою стимулювання інноваційної активності підприємств та організацій в Україні, формування поля інноваційної культури, популяризації інновацій та науково-технічних досягнень.

Отже, можна зробити такі висновки:

- 1) найпридатнішим для цілей поданого дослідження є використання процесного підходу до визначення сутності категорії “інновації”;
- 2) ключовими класифікаційними ознаками інновації визначені: радикальність, технологічні параметри, роль у відтворювальному процесі, рівень комплексності, вид інноваційного товару, рівень новизни, фактори виробництва, походження, предметно-змістовна структура, сфери розробки та застосування;

3) базовим аспектом державного регулювання інноваційної діяльності в сучасних умовах є забезпечення належної нормативно-правової підтримки інноваційної діяльності та вжиття заходів, спрямованих на розвиток інноваційної культури суб'єктів господарювання та громади загалом.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на визначення інструментарію вибору інноваційних проектів для державного стимулювання, розробку механізму оцінки суспільної ефективності інноваційної діяльності.

Література

1. Котлер Ф. Основы маркетинга: Пер. с англ. – М.: Прогрес, 1990. – 736 с.
2. Чухрай Н. Товарна інноваційна політика: управління інноваціями на підприємстві: Підручник / Н. Чухрай, Р. Патора. – К.: КОНДОР, 2006. – 398 с.

3. Кокурин Д. И. Инновационная деятельность: Монография. – М.: Экзамен, 2001. – 576 с.
4. Вовчак О. Д. Інвестування: Навч. посіб. – Л.: Новий світ, 2000. – 544 с.
5. Чухрай Н. Товарна інноваційна політика: управління інноваціями на підприємстві: Підручник / Н. Чухрай, Р. Патора. – К.: КОНДОР, 2006. – 398 с.
6. Закон України "Про інноваційну діяльність" від 04.07.2002 р. № 40-IV // ВВР України. – 2002. – № 36. – Ст. 266.
7. Статистика науки и инноваций. Краткий терминологический словарь / Под ред. Л. М. Гохберга. – М.: Центр исследований и статист. науки, 1996. – 483 с.
8. Инновационный менеджмент: Учебник / С. Д. Ильенкова, Л. М. Гохберг, С. Ю. Ягудин и др.; Под ред. С. Д. Ильенковой. – М.: ЮНИТИ, 2001. – 327 с.
9. Экономико-математический энциклопедический словарь / Гл. ред. В. И. Данилов-Данильян. – М.: Большая Рос. энцикл.: Изд. дом "ИНФРА-М", 2003. – 688 с.
10. Лапко О. О. Державне регулювання інноваційної діяльності: економічний механізм і його вдосконалення: Автореф. дис. ... докт. екон. наук: 08.02.03 / Ін-т екон. прогнозів. НАН України. – К., 2000. – 24 с.
11. Лазутін Г. І. Державне регулювання інноваційної сфери: Автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.02.03 / Ін-т екон. прогнозів. НАН України. – К., 2003. – 18 с.

Визначено роль інноваційної діяльності в розвитку національної економіки, обґрунтовано доцільність використання процесного підходу до визначення сутності категорії "інновації". Визначено базові класифікаційні ознаки інновацій. Враховуючи дефіцит фінансових ресурсів та обмеження, зумовлені сучасним кризовим станом економіки України, обґрунтовано пріоритетність нормативно-правової підтримки інноваційної діяльності в межах державного регулювання інноваційної діяльності.

Определена роль инновационной деятельности в развитии национальной экономики, обоснована целесообразность использования процессного подхода к определению сущности категории "инновации". Определены базовые классификационные признаки инноваций. Учитывая дефицит финансовых ресурсов и ограничения, обусловленные современным кризисным состоянием экономики Украины, обоснована приоритетность нормативно-правовой поддержки инновационной деятельности в пределах государственного регулирования инновационной деятельности.

In the scientific article the role of innovative activity in national economy development is defined, the expediency of use of the process approach to definition of essence of a category of "innovation" is proved. Base classification signs of innovations are defined. Considering deficiency of financial resources and the restrictions caused by a modern crisis state of economy of Ukraine, the priorities of standard-legal support of innovative activity is proved within state regulation of innovative activity.

Надійшла 8 листопада 2011 р.